Dana-Luminița Teleoacă

UN TIPAR SINTAGMATIC (GRECO-)LATIN PRODUCTIV ÎN LIMBILE ROMANICE ACTUALE (I) (CLASIFICARE ŞI DISTRIBUȚIE ÎN CONTEXT ROMANIC. ASPECTE GRAFICE ŞI ORTOGRAFICE)

1. OBSERVAȚII PRELIMINARE

În contextul în care, în epoca actuală, limba engleză câştigă din ce în ce mai mult teren, tinzând spre statutul de *lingua franca,* asistăm şi la manifestarea altor tipuri de influențe, bunăoară influența latină cultă, evidentă atât la nivelul împrumutului unor termeni/sintagme, cât şi al unor modele structurale. Relevantă pentru acest ultim aspect este, printre altele, şi deosebita productivitate în româna actuală, dar şi în alte limbi romanice/neromanice, a structurii ‘*homo* + adjectiv’.

Studiul nostru, care îşi propune să fie unul comparativ (română – franceză – spaniolă), porneşte de la analiza unui corpus lexical constituit pe baza informațiilor culese de pe Internet, dar şi a unor date furnizate de dicționare reprezentative ale limbii latine, respectiv ale idiomurilor romanice luate în discuție[1]. Investigația pe care o vom întreprinde va face posibilă o definire/redefinire a conceptului de „umanism” în epoca actuală: în multe contexte, accepția tradițională a umanismului este „deturnată” spre alte semnificații, în deplină concordanță cu mecanismele societății moderne, una a consumului, pragmatică şi mercantilă, dar, în egală măsură, o celulă a dezvoltărilor remarcabile din domeniul informaticii şi al geneticii, o civilizație, prin excelență, a imaginii.

[1] Precizăm că structuri de acest gen sunt consemnate cu totul şi cu totul sporadic în sursele lexicografice ale limbii latine, respectiv ale limbilor romanice. Dintre toate dicționarele consultate, *Trésor* 1981 este singurul care înregistrează un număr relativ mai mare de astfel de structuri. Este vorba, în special, de sintagme care țin de domeniul etnologic-paleontologic şi care, în marea lor majoritate, reprezintă creații posterioare latinei antice (cf. *homo erectus, homo faber, homo habilis, homo sapiens, homo neanderthalensis, homo troglodytes* ş.a., structuri evidențiate exclusiv cu accepția lor ştiințifică propriu-zisă). O altă categorie semantico-onomasiologică prezentată sintetic în *Trésor* este cea care „évoque l’originalité ou l’activité de l’homme”: *homo duplex, homo credulus, homo ludens, homo oeconomicus* ş.a. În dicționare ale limbii latine, sintagma ‘*homo* + adjectiv’ nu este ilustrată decât de exemplele: *homo adulescens, homo servus* şi *homo insulsus* (Guțu), respectiv de *homo doctus* şi *homo marinus* (Gaffiot). Cât priveşte limba română, DEXI este unicul dicționar care înregistrează mai mult de o structură cu ‘*homo* + adjectiv’: *homo faber, homo oeconomicus* şi *homo sapiens*. Doar ultimul este explicat corect prin lat. *homo sapiens,* semnul „<” nejustificându-se în cazul celorlalte două sintagme, care reprezintă creații târzii. De altfel, niciuna dintre sursele menționate nu operează o disociere între structurile latineşti propriu-zise (care au apărut încă din latina Antichității) şi structurile târzii, create după modelul celor dintâi, într-o etapă posterioară.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

Multe dintre exemplele pe care ne vom sprijini considerațiile teoretice au intrat în limba română (sau, în orice caz, au început să se utilizeze mai frecvent) îndeosebi după anii ’90 şi se înscriu în cadrul unei tendințe mai largi, identificabile, cel puțin, în context romanic. Corpusul nostru, care include aproximativ 100 de unități frazeologice, a fost discutat în trei clase, delimitate în funcție de criteriul etimologic: I. structuri din latina antică (împrumutate ca atare pe cale livrescă; acestea sunt, de fapt, împrumuturile *propriu-zise* din latină); II. structuri care au luat naştere, prin analogie[2] cu cele din prima categorie, în perioada ulterioară şi în componența cărora intră *homo* + un adjectiv latin şi III. structuri în care adjectivul reprezintă un pseudolatinism.

În contextul problemei pe care ne propunem să o discutăm, contactul dintre latină şi limbile romanice este, evident, unul de tip cult, livresc, indirect, care a avut loc „pe verticală”, în diacronie[3]. Limba latină a putut juca rolul de *limbă-sursă*, în virtutea statutului ei de limbă cu o bogată tradiție culturală[4]. De fapt, numai în cazul termenilor incluşi în prima categorie latina a îndeplinit rolul de *limbă-sursă propriu-zisă,* în celelalte două cazuri ea nefuncționând atât ca *sursă,* cât ca *model:* structurile subordonate acestor două categorii au fost create prin analogie cu cele înregistrate în texte ale unor autori reprezentativi ai Antichității.

În realitate, foarte multe dintre faptele de limbă pe care le vom prezenta sunt expresia lingvistică a unor *fenomene culturale,* ceea ce concordă cu adevărul de mult recunoscut de specialişti, conform căruia împrumutul lexical este expresia desăvârşită a unei difuziuni culturale[5]. Răspândirea culturală a putut avea loc printr-un *act monogenetic* (*expresia culturală* a luat naştere într-o anumită limbă, fiind popularizată, mai apoi, şi în altele), respectiv *poligenetic* (anumite *expresii culturale/pseudoculturale* au putut apărea în mod independent în mai multe idiomuri). O operație de delimitare tranşantă a celor două categorii este dificil de realizat şi, într-o anumită măsură, hazardată. Însă, abordarea structurilor incluse în corpusul nostru nu în mod individual, ci ca *elemente componente ale unei clase etimologice* şi/sau *semantice* ne poate ajuta să realizăm unele disocieri, în ultimă instanță, *monogeneza,* respectiv *poligeneza* reflectând un aspect etimologic, dar şi istoric[6]. O poziție aparte ocupă sintagmele incluse în prima categorie şi care au fost împrumutate ca atare, pe cale livrescă, printr-un act cultural: studiul instituționalizat al

[2] Acest factor acționează ca unul coercitiv al libertății de creație atât în plan lingvistic cât şi social, lui atribuindu-i-se un rol important în buna formare, dar şi în acceptarea creației respective: « Ce qu’on dénomme *analogie* n’est, en définitive, que le respect du schéma, si bien que l’analogie n’est pas créatrice par elle-même, mais constitue une sorte de label de garantie de l’acceptabilité du terme crée » (Guilbert: 1975, 48).

[3] Cf. Sala:1998, 33 ş.u., 285 ş.u.

[4] În literatura de specialitate se vorbeşte, în acest sens, despre *limbă de prestigiu, limbă superioară* sau *limbă dominantă* (Sala:1998, 35). Latina a fost văzută, prin raportare la limbile romanice, şi ca „une langue-dépôt”, limbă aptă să ofere (idiomurilor neolatine) modele pentru îmbogățirea şi nuanțarea mijloacelor lingvistice ale acestora (Reinheimer:1990, 77).

[5] „… los fenómenos de préstamo léxico van asociados con fenómenos de difusión cultural” (Sala:1998, 232).

[6] V. Coşeriu: 1961, 17 ş.u.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

limbii şi literaturii latine sau/şi traduceri într-o limbă neolatină ale operelor unor scriitori latini reprezentativi. Sunt situații în care avem a face cu un act de monogeneză: o sintagmă sau alta a fost impusă în latina Antichității prin *opera reprezentativă* a unui anumit autor (cu precizarea că, în unele cazuri, sintagmele latineşti reprezintă traduceri ale unor structuri greceşti, cf. *infra, homo ridens*). Aspectul semnalat nu exclude însă posibilitatea ca o structură de genul celei pe care o discutăm să fi pătruns, de exemplu în română, din latină, dar indirect, bunăoară prin mijlocirea unei alte limbi romanice (cel mai adesea, franceza). În cazul celorlalte două categorii, cunoaşterea aspectelor extralingvistice particulare, care au putut acționa în cazul fiecărei structuri în parte, se dovedeşte a fi şi mai utilă în lămurirea actului genetic: latina nemaifurnizând propriu-zis o structură (concretă) sau alta, ci exclusiv modelul structural, *limba-sursă* va fi limba operei în care a fost vehiculat *pentru prima dată* conceptul respectiv, *în haină latină.* De exemplu, *homo sovieticus** cunoaşte primele ocurențe în pagini de limbă rusă (cf. *infra,* **2.3.b.**), dar conceptul în formă (pseudo)latină se foloseşte ca atare în foarte multe limbi (romanice sau nu). Faptul se datoreşte *caracterului reprezentativ* al operei care l-a creat şi, evident, propagarea dincolo de spațiul geografico-cultural rusesc a fost realizată, de asemenea, printr-un *act cultural:* traducerea operei respective într-o serie de limbi. Şi acest caz este ilustrativ pentru *monogeneză.*

Afirmațiile anterioare nu elimină din discuție posibilitatea admiterii existenței unor structuri care au luat naştere *efectiv* în mod independent, în limbi diferite, care sunt, mai exact, expresie a poligenezei[7]. *Homo electronicus*, homo interneticus*, homo digitalis, homo informaticus*, homo technologicus** ş.a. sunt sintagme care foarte probabil, dacă nu cert, au luat naştere separat, în fiecare limbă. Apartenența la domeniul semantico-onomasiologic [+ informatică] ar putea constitui un argument în acest sens: concepte de genul celor enumerate mai sus nu sunt „mărci" ale unui sistem conceptual particular, individual, nici măcar național, ci ale unui limbaj care tinde spre *universalitate,* anume *limbajul informaticii,* ceea ce nu înseamnă că excludem posibilitatea ca, cel puțin, unele dintre ele să fi fost vehiculate pentru prima dată în pagini de limbă engleză.

În general, trecerea unei structuri (conceptuale) de la o limbă la alta poate fi expresia unei 1. *neologii de ajutor* sau *de traducere* (Rondeau:1983, 124; Ploae-Hanganu:1995, 531), al cărei rezultat sunt *neonimele de traducere* sau *neonimele de împrumut*[8], sau 2. a unei *neologii/neonimii de origine,* procedeu prin care se creează un termen nou de către cel care concepe un obiect nou sau lansează o idee nouă în propria sa limbă sau într-o limbă de prestigiu.

În cazul problemei pe care o discutăm, identificăm două situații fundamentale de „trecere" a unei structuri de la o limbă la alta: 1. latină → limbi neolatine (şi

[7] Poligeneza este definită de Coşeriu:1961, 35 ş.u. drept „una creación análoga en varias zonas independientes"; ea nu semnifică „no-historia", ci „poli-historia", mai exact, „varias historias autónomas" (id., *ibid.*).

[8] Procedeul constă, de fapt, în crearea de termeni noi într-o situație interlingvistică, denumirea trecând dintr-o limbă în cealaltă sub influența specialiştilor în limbă (traducători, terminologi) sau a specialiştilor nelingvişti dintr-un domeniu anume (Stoichițoiu Ichim: 2001a, 112).

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

nelatine) şi 2. limbă (ne)romanică$_1$ → limbă (ne)romanică$_2$, limbă (ne)romanică$_3$, limbă (ne)romanică$_4$…, în ambele fiind vorba de structuri (care conţin elemente) (pseudo)latineşti. Situaţia este, în realitate, mai complexă, dat fiind că numai în cazul structurilor latineşti (raportabile la latina Antichităţii) se poate susţine primul tip de „trecere", mai exact, se poate admite o „trecere" propriu-zisă. În celelalte situaţii este vorba de structuri analogice, care nu întotdeauna au luat naştere în pagini de limbă latină. „Trecerea" se poate efectua fie prin păstrarea ca atare a formei latineşti (eventual, cu unele modificări la nivel grafic-fonetic), fie prin transpunerea acesteia în *limba-receptoare,* respectiv în limba (ne)romanică: cf. lat. *homo novus* ↔ fr. *homme nouveau;* lat. *homo sacer* ↔ rom. *omul sacru* etc., exemple care ar putea fi încadrate la ceea ce specialiştii au denumit *neonime de traducere*. *Neologia de origine* este ilustrată de foarte multe dintre structurile pe care le-am inclus în inventarul nostru, structuri care denumesc concepte riguros definite în sistemul filosofic/economic/politic etc. al unui anumit autor[9] şi care au fost difuzate mai apoi, printr-un act cultural (cel mai adesea, prin traduceri), şi în alte spaţii cultural-geografice: cf. *homo faber, homo humanus, homo ludens, homo sacer* ş.a. Aspectul este deosebit de complex şi ar necesita el singur un studiu aparte pentru a fi aprofundat.

2. DISTRIBUŢIA ÎN CONTEXT ROMANIC

2.1. Structuri din latina antică (sec. IV î. Hr. – sec. V–VI d. Hr.)

Aşa cum am remarcat deja, este vorba despre sintagme atestate la scriitori reprezentativi ai Antichităţii latine. Inventarul acestor construcţii a fost alcătuit pornind de la dicţionare ale limbii latine şi ale limbilor romanice luate în discuţie, dar în special de la *Corpusul electronic al autorilor latini,* precum şi de la unele date furnizate de Internet[10]. Am inclus aici un număr de 21 de construcţii, clasificate şi discutate după cum urmează[11]:

2.1.1. Sintagme care nu apar deloc în cele trei limbi romanice: *homo adulescens*, la Terentius.

2.1.2. Sintagme care nu apar decât în una dintre cele trei limbi: *homo insulsus* „omul mediocru", la Cicero; hapax în pagini de limbă spaniolă.

[9] În realitate, la origini, este vorba despre o creaţie individuală, care, odată acceptată de o colectivitate mai largă, devine un fapt socio-cultural (Guilbert: 1975, 32, 49; v. şi Coşeriu: 1999, 56).

[10] Facem precizarea că este posibil ca şi unele structuri pe care noi le-am discutat la categoria **2.2.** (cf. *infra*) să apară în latina antică. Sursele pe care le-am avut la dispoziţie, în acest stadiu al cercetării noastre, nu ne-au furnizat însă şi alte exemple decât cele tratate în prezentul studiu. Menţionăm şi faptul că nu toate construcţiile înregistrate în această primă subclasă au fost găsite de noi în mod nemijlocit în texte latineşti antice, în unele cazuri, prezenţa unor structuri la autori antici (cu un grad mai mic sau mai mare de conceptualizare) fiindu-ne confirmată indirect de informaţii care apar în texte moderne.

[11] Scrierea cu italice a sintagmelor cu *homo* a reprezentat opţiunea noastră, în scopul evidenţierii structurilor respective în (con)textul în care acestea apar.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

2.1.3. Sintagme care apar în două limbi – franceză şi spaniolă: *homo eruditus,* la Cicero, Aulus Gellius, Lactantius; *homo perversus* „omul vicios", dar şi „omul eretic", la Cicero şi în V.T., *Proverbele lui Solomon*; *homo servus*, la Terentius; *homo sensualis,* la Marcus Aurelius, iar în latina modernă (sec. XIX), la Emanuel Swedenborg.

2.1.4. Sintagme care apar în toate cele trei limbi:

a. situație precară în toate: *homo antiquus,* la Cicero şi la Aulus Gellius;

b. slab reprezentate în două dintre limbile considerate: franceză şi română: *homo artifex* „omul artizan", la Augustin; *homo doctus* „omul învățat", la Cicero; română şi spaniolă: *homo fragilis*, în V.T., *Cartea lui Iov,* iar în epoca modernă la scriitoarea franceză Annie-Stora-Lamarre;

c. slab reprezentate doar în una dintre cele trei limbi: română: *homo amans*, la Cicero; *homo militaris*, la Plautus, Quintilianus, Sallustius Crispus; *homo rationalis,* la Boetius şi în pagini de latină medievală; *homo unius libri,* la Sf. Augustin şi la Toma d'Aquino;

d. (foarte) frecvente în toate cele trei limbi romanice: *homo demens,* la Cicero şi la Seneca; *homo humanus*, concept prezent încă din timpul Republicii romane; în epoca modernă apare la Carl Rogers, unul dintre fondatorii psihologiei umaniste; *homo novus* „om de care nu s-a auzit până la un moment dat şi care capătă un post de mare răspundere", „om ridicat din păturile de jos", „nume nou apărut în publicistica literară", la Cicero, Tacitus, Seneca ş.a.; *homo religiosus,* la Cicero; *homo sacer* „omul divin, religios", dar şi „(în regimurile totalitare) corp docil manevrat de suveran", la Sextus Pompeius Festus, în epoca modernă – la filosoful italian Giorgio Agamben; *homo sapiens* „omul matur, inteligent, instruit", „(în clasificarea făcută de Linné) om dotat cu gândire, prima specie a regnului animal"; cu prima semnificație, are multe atestări la Cicero; *homo viator,* sintagmă utilizată în Antichitate în special cu referire la cel care făcea pelerinaje la locurile sfinte.

2.2. Structuri formate din *homo* + un adjectiv de origine latină

Categoria include structuri neatestate, evident pe baza surselor de care am dispus, în latina antică. Este vorba de sintagme care au luat naştere într-o perioadă ulterioară latinei târzii, anume în Evul Mediu, respectiv în epoca modernă, mai exact într-o perioadă în care latina nu s-a mai putut bucura propriu-zis decât de statutul de limbă scrisă. Multe dintre sintagmele pe care le-am inclus în această categorie au apărut chiar în pagini de limbă latină, mai exact în opere redactate integral în limba latină, în timp ce altele au fost vehiculate în lucrări scrise într-o altă limbă (romanică sau nu) decât latina.

2.2.1. Sintagme care nu apar deloc în cele trei limbi romanice: *homo honoratus* „om deținător de mari posturi", cu o serie de atestări în pagini de limbă latină (sec. XVI, XIX).

2.2.2. Sintagme care nu apar decât într-o singură limbă: română: *homo aedificator* „omul arhitect"; *homo pseudooccidentalis* (cu resemantizarea adj. *occidentalis*) – structură creată în opoziție cu *homo occidentalis;* franceză: *homo*

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

civilis; spaniolă: *homo delirans* − apare la Ernest Mayr, biolog evoluționist american; *homo passionalis; homo specularis* „omul în oglindă; copie, clonă” (cu resemantizarea adjectivului latin).

2.2.3. Sintagme care apar în două limbi: franceză şi română: *homo classicus* „specialist în limbile şi în literaturile clasice”, „autor care respectă principiile clasicismului”, „personaj clasic”, „autor reprezentativ pentru un anume curent”, „spirit cartezian”; franceză şi spaniolă: *homo correctus* (foate rar) „autor/personaj care respectă anumite norme specifice spațiului fictiv”; *homo criminalis*, concept care apare la Cesare Lambroso, fondatorul pozitivismului biologic; *homo docens* „omul dotat cu capacitatea de a învăța”, atestat în latina medievală la Toma d'Aquino; *homo donator* „cel care oferă, dă”, în limbaj economic, în opoziție cu *homo oeconomicus; homo practicus* şi (rar) *homo publicus.*

2.2.4. Sintagme care apar în toate cele trei limbi: **a.** situație precară în toate: *homo ironicus* (rar) „scriitor care ridică ironia la rangul de principiu fundamental al creației”, „personaj a cărui trăsătură definitorie este ironia”; *homo italicus* (rar) „locuitor din Peninsula Italică”; **b.** slab reprezentate în două idiomuri: română şi spaniolă: *homo germanicus* „omul nordic, tip uman recunoscut prin disciplina şi rigurozitatea exemplare”; română şi franceză: *homo theoreticus* „omul care problematizează”, apare în pagini de limbă latină (sec. XIX), conceptul fiind teoretizat de filosoful şi psihologul german Eduard Spranger; **c.** slab reprezentate într-o singură limbă: română: *homo alpinus* – concept definit în opoziție cu *homo europaeus,* ca fiind „rasa inferioară, incompatibilă cu ideea de progres”; *homo digitalis* (cu resemantizarea adjectivului) „om al spațiului virtual al ciberneticii”; *homo divinus* „omul care trăieşte într-o profundă comuniune cu Dumnezeu”; *homo gallicus* „locuitor al Franței sau al altor regiuni din Europa de Vest, care, în Antichitate, formau Galia”, apare în pagini de limbă latină, sec. XIX; *homo hispanicus* „tip uman definit de antropologi drept un temperament vulcanic, impetuos, pasional, cu o imaginație debordantă”, „(în special) spaniol din Peninsula Iberică”, (p. ext.) „vorbitor de limba spaniolă din Peninsulă sau din afara acesteia”; *homo historicus* „omul văzut în diacronie”, „istoric”; *homo juridicus* „individul definit prin raportare la o rețea complexă de contracte şi legi”; *homo legens* „persoană care îşi face din lectură un stil de viață”, dar şi „personaj cu existență livrescă, marcată de actul lecturii” (de exemplu, Don Quijote a fost definit drept *homo legens*); *homo materialis*, concept dezvoltat în contextul unor societăți prospere din punct de vedere economic; *homo mediterraneus* „tip uman care aparține unei rase inferioare; reprezentativi sunt napolitanul şi andaluzianul”; apare într-o traducere latină din sec. al XIX-lea a unei opere aristotelice; *homo moralis* „om cu suflet frumos, cu principii etice solide”; *homo urbanus* „citadin, orăşean”, „persoană educată, învățată”, concept teoretizat de Jeremy Rifkin, specialist în prospectarea economică şi ştiințifică; **d.** (foarte) frecvente în toate cele trei limbi: *homo cogitans* „omul care gândeşte”; *homo cosmicus* „explorator al spațiului cosmic”, (fig.) (despre creatori) „exploratori ai micro- şi macrocosmosului prin intermediul creației artistice”, (cu resemantizare) „stadiu la care s-a ajuns, printr-o evoluție controlată, cu ajutorul ingineriei genetice”; *homo duplex,* concept vehiculat în filosofie la sfârşitul sec. al XVIII-lea

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

(cf. Hegel, *Fenomenologia spiritului*) şi, mai târziu, în sociologie (apare la Emile Durkheim şi la Max Weber); *homo europaeus* „prototip uman reprezentativ pentru rasa superioară, definit de specialişti în opoziţie cu *homo americanus*, homo asiaticus* şi *homo africanus*; anglo-saxonul sau nordicul"; conceptul, pus în circulaţie de Linné în sec. XVIII, trebuie coroborat cu cel modern, preponderent în limbile romanice actuale, şi anume „om care promovează interculturalitatea la nivel european"; cunoaşte o frecvenţă remarcabilă în toate cele trei limbi, aspect lingvistic aflat în deplină concordanţă cu sensul evoluţiei societăţii moderne, al cărei produs este aşa-numita „eurogeneraţie"; *homo faber* „omul ca fiinţă producătoare de unelte", sintagmă teroretizată de filosoful evoluţionist francez Henri Bergson, *L'Évolution créatrice*; *homo festivus* „tip uman emblematic al epocii contemporane, pentru care sărbătoarea reprezintă un *modus vivendi*"; conceptul apare la Philippe Muray, scriitor contemporan; *homo fictus* „omul în ipostaza de artist", „personaj al unei opere beletristice"; *homo georgicus* „fosilă descoperită în Georgia şi considerată de specialişti ca descinzând din *homo habilis*"; *homo habilis* „omul îndemânatic, formă incertă, recunoscută numai de unii cercetători a fi trăit acum circa două milioane de ani în Tanzania", (biol.) „perioada de sugar"; *homo loquens* „omul care se defineşte ca fiinţă distinctă în univers prin actul vorbirii", „persoană care comunică estetic (oral şi scris)", concept vehiculat în lingvistică şi, începând cu a doua jumătate a sec. al XX-lea, în sociolingvistică; *homo ludens* „om care pune la baza tuturor activităţilor sale conceptul de 'joc' ", „nespecialist a cărui părere poate fi luată şi în glumă", „omul în momente de activitate liberă", sintagmă pusă în circulaţie, în prima parte a secolului XX, de istoricul şi filosoful olandez Johann Huizinga; *homo modernus; homo mysticus; homo naturalis* „omul în prima etapă a evoluţiei sale, văzut ca parte componentă a naturii", apare în pagini de limbă latină, la scriitori medievali, de exemplu, la G. Boccaccio; în Secolul Luminilor, J.J. Rousseau a fost cel care a teoretizat acest concept; *homo occidentalis* (cu adăugarea unor note semantice, pe lângă cele deja existente în latină), identificat de multe ori cu *homo americanus** şi opus lui *homo orientalis* şi, în particular, lui *homo sovieticus**; *homo oeconomicus* (cu reinterpretarea semantică a adj. *oeconomicus*) „model uman abstract, individualist şi egoist, construit de teoria clasică pe baza elementelor raţionale şi considerat ca unitate elementară a deciziei economice", concept teoretizat de M. Flamand, economist contemporan; *homo poeticus* „poet", „ipostaza poetică a unui creator", dar şi „om care percepe într-un mod poetic realitatea"; *homo ridens* „omul care transformă râsul în terapie", plasat din punct de vedere cronologic după *homo faber;* este un concept vechi, care apare încă din Antichitatea greacă, la Aristotel, de exemplu; sintagma ca atare este bine reprezentată şi în texte din latina medievală; *homo socialis*, concept pus în circulaţie de Elton Mayo, psiholog şi sociolog; *homo spiritualis* este, din perspectivă creştină, „omul însufleţit de Duhul Sfânt; omul inspirat"; apare în texte (de la începutul sec. al XIX-lea) redactate în limba latină, de exemplu, la Martin Luther; *homo symbolicus* „omul ca utilizator al comunicării simbolico-ritualice, specifică mai ales societăţilor tradiţionale", formulă pusă în circulaţie de Paul Cassirer, personalitate care a jucat un rol important în promovarea operelor unor pictori francezi impresionişti; acest *homo symbolicus* îl

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

defineşte în egală măsură şi pe omul contemporan, exponent al unei realități virtuale, acea ființă cu capacitatea de a crea şi de a interpreta limbaje matematice, programe informatice complexe etc., ipostază umană văzută ca produs al aşa-numitei *economii globale* şi a cărei expresie actuală este *transcultura* sau *monocultura; homo universalis* „personalitate proteică, ideal al epocii renascentiste", prin extensie, „om care ştie şi face de toate"; *homo videns* „omul care defineşte o civilizație a imaginii", concept teoretizat de sociologul italian Giovanni Sartori.

2.3. Structuri în componența cărora intră *homo* + un pseudolatinism

Am luat în discuție un număr de 24 de structuri, cu mențiunea că am utilizat termenul de 'pseudolatinism' pentru a defini un element lexical neatestat în limba latină (antică), ci creat prin analogie cu modelul oferit, în special, de substantive, adjective şi forme verbale latineşti. Pe baza exemplelor înregistrate, am delimitat mai multe situații responsabile de apariția unor pseudolatinisme: **1.** trecerea unor adjective cu două terminații în categoria celor cu trei terminații (clasa cea mai cunoscută, cea mai accesibilă): *digitalus** pentru *digitalis, criminalus** pentru *criminalis;* **2.** formarea unor false participii prezente de la „verbe-fantomă" în latină: *troglodens*, televisiens** ; **3.** crearea unor false participii trecute ale unor verbe latineşti, probabil şi sub influența exercitată de formele de participiu (trecut) din limbile romanice actuale: *con(n)ectus*/connecticus** pentru *con(n)exus*; **4.** derivarea unor adjective, pornind de la substantive existente în limba latină, dar şi de la formațiile adjectivale corespunzătoare din idiomurile neolatine actuale: *asfalticus*, utopicus**; **5.** adjective pseudolatine, „reconstituite" pornind exclusiv de la forme (adjectivale) neolatine, majoritatea fiind încadrate la categoria adjectivelor cu trei terminații: *informaticus**, *mediaticus*, ideologicus**, *sociologicus*; technologicus** ş.a.; **6.** (pseudo)latinizarea unor adjective greceşti: cf. *aestheticus*,* „după" gr. *aisthetikos* sau *cynegeticus** – „după" gr. *kynegetikos;* **7.** formații deonimice: adjective derivate de la toponime neolatine: cf. *floresiensis* < Flores;* **8.** „latinizarea" (prin ataşarea desinenței *-us*) unor baze nelatineşti, de exemplu, slave sau englezeşti: *roboticus*, sovieticus*, turisticus** ş.a.

2.3.1. Sintagme care nu apar decât în una dintre cele trei limbi (foarte rar/hapax) – română: *homo criminalus**; *homo folcloricus** „etnograf"; „om din popor"; *homo posttotalitarus**; *homo renascentistus** „autor reprezentativ pentru epoca renascentistă", „autor care cultivă teme caracteristice Renaşterii"; *homo televisiens** „omul care priveşte mult la televizor, om care defineşte o civilizație a imaginii"; *homo troglodens** „omul care trăieşte în cavernă", (fig.) „om care duce o viață primitivă", „om grosolan, necivilizat"; franceză: *homo cynegeticus** „etapă din evoluția umană caracterizată prin dobândirea deprinderii de a vâna", „humanoid în mişcare", „vânător profesionist".

2.3.2. Sintagme care apar în toate cele trei limbi: **a.** situație precară în toate: *homo egoist(i)us**; **b.** slab reprezentate în două dintre limbile considerate: franceză şi română: *homo utopicus** „prototip al idealistului incurabil", „personaj care ilustrează acest tip uman (de exemplu, Don Quijote)"; română şi spaniolă: *homo digitalus**; **c.** slab reprezentate în una dintre cele trei limbi: spaniolă: *homo*

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

*balcanicus** „prototip uman care face parte dintr-un cadru mai larg, anume *omul sud-est european,* şi care se caracterizează prin scepticism funciar, adaptabilitate, versatilitate, spirit tranzacțional, amoralitate", echivalat uneori, în pagini de limbă română, cu *omul bizantin;* română: *homo technologicus** „omul care manevrează cu dexteritate medii virtuale"; *homo con(n)ectus** „omul care trăieşte şi munceşte în rețea, conectat"; **d.** (foarte) frecvente în toate cele trei limbi romanice: *homo aestheticus** „artist consecvent concepției ʻartă pentru artă' ", (prin extensie) „iubitor de frumos", „hedonist", „personaj livresc, care trăieşte în şi prin cărți"; *homo americanus** (din perspectivă antropologică-etnologică) „prototip uman care reprezintă un cumul între tipul asiatic şi cel polinezian, definit în opoziție cu *homo europaeus, homo asiaticus, homo africanus*", (econ.) „prototip al omului foarte prosper din punct de vedere material, care suferă de ʻsindromul abundenței' "; *homo electronicus** „etapă premergătoare erei lui *homo informaticus**"; *homo floresiensis** „om din Flores (Indonezia) care a evoluat spre nanism din cauza existenței sale insulare; hobbit"; *homo ideologicus**, concept dezvoltat de Aleksandr Zinoviev, dar acesta fusese teoretizat încă din Secolul Luminilor; *homo informaticus** „omul dependent de Internet, care se dezvoltă prin acumularea de unități informaționale"; *homo mediaticus** „persoană care lucrează în mass-media", „persoană care urmăreşte în mod constant informațiile difuzate de mass-media", „om politic care apare frecvent în mass-media"; *homo roboticus** „ultima evoluție a omului, perfecționată sau îmbunătățită prin implanturi"; *homo sentimentalis** „omul care a ridicat sentimentul la rangul de valoare supremă", concept care apare la scriitorul ceh Milan Kúndera; *homo sociologicus** „model uman abstract, considerat de sociologia modernă capabil de intenții, de strategie şi de calcul", concept teoretizat de Frederick Winslow Taylor, inginer şi economist, promotor al organizării ştiințifice a muncii; *homo sovieticus** „omul ca rezultat al spălării totale a creierului, produs al regimului stalinist, opus, din această perspectivă, lui *homo sapiens*", „omul nou, comunist", (prin extensie) „omul robotizat, învățat să proslăvească guvernul şi să iasă în stradă cu steguleție", „persoană care suferă de o profundă suspiciune şi de o paranoia antioccidentală"; concept teoretizat de foarte mulți scriitori ruşi, de exemplu, Andrei Platonov, Aleksandr Zinoviev sau Aleksandr Asmolov; şi *homo turisticus**.

3. MARCAREA ÎN TEXT A STRUCTURII ʻ*HOMO* + ADJECTIV' ŞI ALTE ASPECTE (ORTO)GRAFICE

3.1. Sunt situații (ce-i drept, puțin numeroase) în care structura pe care o prezentăm (asemenea altor termeni străini sau sintagme străine) apare pur şi simplu în text, nebeneficiind de niciun element de marcare grafică: Un *hombre irónico*, que pone ironía en todo lo que hace. (www.expatclic.com/eofi/article.php3?id_ article= 1944-31k-) ş.a.

3.2. Cel mai adesea însă, se procedează la delimitarea acestor structuri prin diverse procedee grafice.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

3.2.1. Încadrarea între ghilimele: «Un '*homo sapiens agressans*' est le propre de l'homme qui juge…» (www.e-torpedo.net/article.php3?id_article=1022 - 54k); „În continuare apare '*homo sapiens*' ". (www.ereferate.ro/referate/ Evolutia_omului 2005-03-18.html-17k); „...y el mismo timbre de voz, pareciera como si fueran producto de algun experimento genético que ha dado como resultado al «*homo militaris*» ideal". (www.amigospais-guaracabuya.org/oagje001.php-18k).

Când în acelaşi context coexistă cele două structuri (latină, respectiv neolatină), numai prima este dată, de regulă, între ghilimele, nu şi cealaltă (chiar dacă ambele exprimă un concept): „Los romanos llamaban *«homo novus», hombre nuevo*, a la persona que, careciendo de antepasados aristocráticos y sin tradición familiar en las magistraturas y el Senado, por sus propios y personales méritos alcanzaba un cargo político importante" (www.nuevacordoba.org/archives/ 2006/07/hombres_ nuevos.html-24k-).

Uneori între ghilimele figurează exclusiv adjectivul... pseudolatin, posibil, un procedeu grafic de marcare a utilizării conştiente (cu intenție stilistică) a unei structuri „barbare": „Stop-cadru; Economia – între Alfa şi Omega; La pas cu *homo „Turisticus"...*" (www.librarie.net/carti/40468/ Gutenburg-la-computer-Viorel-Salagean-24k-).

3.2.2. Ortografierea cu majusculă:

– exclusiv la inițiala primului termen (*homo*): „El ***H****omo sapiens* deviene así un ***H****omo demens*..." (es.geocities.com/sucellus24/3022.htm - 14k -); «Dans le passé, la classification séparait l'espèce ***H****omo sapiens* en 2 sous espèces…» (www.hominides.com/html/ancetres/ancetres-homo-sapiens.html - 41k -) ş.a.;

– exclusiv la inițiala adjectivului[12]: „Ahora bien, Odiseo, prototipo del *homo* ***E****uropaeus,* es concretamente un símbolo del intelecto…" (www.claudiomutti. com/index.php?url=6&imag=1&id_news=81 - 34k -) ş.a.;

– la inițiala fiecărui termen component: „Entonces el hombre ***H****omo* ***S****apiens* ***S****apiens* se convierte en un ***H****omo* ***A****mans".* (www.isabelsalama.com/Amor%20e%20 identidad.htm-29k); „...aceasta este susținută de una din ipostazele identității umane ce țin de sfera spirituală, ***H****omo* ***S****ymbolicus*..." (www.uab.ro/reviste_ recunoscute/philologica/philologica_2004_tom2/57.doc) ş.a.;

– sintagma respectivă este ortografiată integral cu litere mari: «...tous les peuples de la terre relatant des 'interventions de dieu' ou de ses représentants jusqu'à nos jours avec l' *HOMO COSMICUS* – homme du cosmos» (nousne sommespasseuls.xooit.com/t1097-Mutilations-sur-des hommes%3F.htm?start=20 - 64k); „… que también somos *HOMO DOCENS*" (www.quadernsdigitals.net/datos_ web/hemeroteca/r_38/nr_394/a_5363/5363.htm 55k -)" ş.a.

3.2.3. Ortografierea cu majusculă (a primului termen sau a amândurora) şi ghilimele: „'*Homo Fictus*' es el término con que denomina Forster a aquella especie que habita en novelas..." (html.rincondelvago.com/la-institucion-literaria. html-43k) ş.a.

Una şi aceeaşi sintagmă poate apărea: I. între ghilimele, cu ambii termeni ortografiați cu majusculă; II. între ghilimele; III. nemarcată grafic în niciun fel. Este vorba, de fapt, de trei aspecte grafice relevante pentru *gradul de conceptualizare* pe care îl implică utilizarea într-un context sau

[12] Situație puțin frecvent întâlnită, limitată în special la adjectivele care fac referire la „etnie", „rasă".

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

altul a unei sintagme. Astfel, de exemplu, *homo ironicus* apare în pagini de limbă spaniolă în toate cele trei ipostaze (orto)grafice: I. „Ante este concepto de '*Homo Ironicus*', quedan establecidas las leyes del método…" (es.wikipedia.org/wiki/Caverzaschi-18k-); II. „El alazon era puesto en fuga [sic!] después de una competencia sea con el joven rey o con un personaje llamado eiron, el '*homo ironicus*' (lilielphick.blogspot.com/-); III. „Un '*homo ironicus*', que pone ironía en todo lo que hace" (www. expatclic.com/eofi/article.php3?id_article=1944-31k-).

3.2.4. Unirea prin cratimă a celor doi termeni componenţi ai sintagmei (ca şi când ar fi vorba de un termen compus)[13]: „El „trabajar la tierra" recuerda la esencia del hombre, *homo-artifex* (www.lamujerconstruye.org/actividades/es/ otro-sarticulos/ciudadymar.htm-39k-); «La vocation de l'homme est d'être perpétuellement un apprenant, un *homo-docens*». (www.xena.ad/lcf/stt/gérer_classe/ philippides_article% 20fini.doc-).

3.2.5. Cratima şi ghilimelele: «...c'est une totale „tolérance mièvre et sensitive" afin de respecter une pseudo liberté absolue revendiquée par '*l'homo-divinus*' de l'idéologie humaniste» (www.geocities.com/Athens/Olympus/9518/Jesus.htm-40k).

3.2.6. Aglutinarea celor două elemente componente ale sintagmei respective (foarte rar): „*Homodigitalis* habla del hombre electrónico, su tránsito a una nueva etapa de la evolución que será el '*homodigitalis*' " (www.babab.com/ no19/homo digitalis.php-26k-).

3.2.7. Utilizarea cratimei la ataşarea articolului enclitic (în cazul limbii române), inclusiv atunci când este vorba de sintagme care desemnează titlul unor lucrări[14]: „Să susţinem atunci, urmând o analogie cu topologia spaţiului puterii la Agamben – suveranul şi *homo sacer-ul* fiind, fiecare, de ambele părţi ale legii…" (www.revista22.ro/html/index.php?art=2017&nr=2005-09-07-29k); „...până la *Homo americanus-ul* lui P. Comarnescu…" (www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod= 7409&categorie=-30k).

3.2.8. Oscilaţii în scrierea adjectivului component al structurii discutate[15]: ***aestheticus/esteticus*** („Dandy-ul relevat de corespondenţa din tinereţe devine cu vârsta un *homo aestheticus*…" (ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru Odobescu + 52k –); „…activităţii omului în orice domeniu, ca homo loquens şi *homo esteticus* – definitorii fiinţei umane [182, 185] (www.cnaa.acad.md/files/theses/2005/2167/ maria_fekete_thesis.pdf)); ***antiquus/anticus*** („Dar până la urmă, fură aceşti *homo antiquus* şi *homo modernus* nişte făpturi fericite, echilibrate şi omogene?" (www.observatorcultural.ro/Postmodernitatea-unui-conservator*articleID_67-articles_ details.html - 43k); „De fapt, aş vrea să spun că homo modernus este o entitate total diferită de *homo anticus** sau *homo medievalus*". (spranceana.blogspot.com/ 2007_12_01_archive.html -209k-); ***economicus/oeconomicus/aeconomicus**** („*Homo*

[13] Procedeu foarte frecvent în pagini de limbă spaniolă.

[14] În contextele de limba română, în care sintagma respectivă apare articulată hotărât, deşi finala adjectivului nu prezintă probleme, articolul se ataşează, cel mai adesea, prin intermediul cratimei.

[15] Unele variante reprezintă greşeli propriu-zise şi le-am marcat cu un asterisc. Altele, cel puţin atunci când apar în pagini de limbă română, sunt o expresie a tendinţei de adaptare la sistemul ortografic românesc: cf., de ex., *y* > *i. Ae/oe* > *e* reflectă tendinţa de încadrare în sistem nu numai în cazul românei, ci şi în cazul limbilor franceză şi spaniolă. La fel trebuie interpretată şi trecerea lui *th* (t aspirat) la *t* simplu, ca şi trecerea labio-velarei *qu* la *c* în pagini de limbă română.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

e**conomicus* (sau *Homo **oe**conomicus,* în traducere omul economic) este conceptul teoriei economice conform căreia individul acționează rațional...” (ro.wikipedia.org/wiki/Homo_oeconomicus-40k-); „Osul găsit de acel homo-sapiens a scurtcircuitat istoria lui… sus de tot… sunt tot cei copiați în serie după eșantionul *„homo-**ae**conomicus-americanus”*. (www.egophobia.ro/6/filosofie.htm -138k)); ***europaeus/europeus („Ahora bien, Odiseo, prototipo del *homo Europ**ae**us*, es concretamente un símbolo del intelecto…” (www.claudiomutti.com/index.php?url=6&imag=1&id_news=81-34k-); „...diferencias existentes entre el *homo europ**e**us* y el homo americanus…” (www.rieoei.org/rie43a08.htm-106k-); ***symbolicus/simbolicus*** („Descoperim prin aceasta o altă caracteristică a ființei umane, *Homo Symbolicus,* care își construiește existența raportându-se la sensul lumii...” (www.poezie.ro/index.php/essay/229394/De_la_Mitul_Peșterii_la_Homo_Symbolicus-63k); „Omul nu e numai un zoon politikon, ci un și *homo simbolicus*…” (www.cultura-traditionala.ro/?act=memoria_ethnologica/nr_2/vasile_avram-cateva_consideratii_privind...-97k)) ș.a.

3.2.9. Este interesant că în **spaniolă** tendința de încadrare în sistem s-a manifestat și prin apariția, în unele cazuri, a **accentului grafic,** sub influența exercitată de adjectivele corespunzătoare celor latinești și care sunt accentuate pe antepenultima silabă (așa-numitele *palabras esdrújulas*): „El ser humano no es un *homo econ**ó**micus,* sino un „*homo moralis econ**ó**micus*”. (ilevolucionista.blogspot.com/2008/01/revisando-el-individualismo-metodolgico.html-101k-).

Mai mult, uneori, accentul grafic este utilizat și în cazul unor… pseudo-latinisme: „Para que *el homo urbanus asf**á**lticus** pueda acudir los fines de semana…” (adybegonia.multiply.com/journal/item/49-20k-).

3.2.10. Frecvența deosebită a unora dintre structurile pe care le discutăm le-a impus și cu o formă abreviată, folosită ca atare în textul respectiv (uneori, cu explicitarea siglei între paranteze) sau urmând imediat (între paranteze rotunde) după structura latină: **HO = *homo oeconomicus*** («Le concept *d'Homo œconomicus **(HO)*** s'est imposé dans les sciences sociales…» (www.puf.com/wiki/ Dictionnaire: Dictionnaire_des_sciences_humaines/**HOMO**_ŒCONOMICUS-24k-); **HDC = *homo digitalus* conectus*/connecticus*** («À son réveil, notre ami ***HDC,*** qui utilise uniquement des informations numériques et dispose d'accès haut débit en...» (…nauges.typepad.com/my_weblog/2006/09/page/2/ - 38k -); «Autant cette dématérialisation peut sembler intéressante autant quelque part je la trouve effrayante, ce concept *d'**HDC** (Homo Digitalus Connecticus*)...» (www.lordphoenix.info/tag/donnees-personnelles - 48k -) ș.a.

4. CONCLUZII

Deosebita productivitate a structurii analizate, în limbile romanice actuale, este un aspect cât se poate de evident: felul în care se distribuie corpusul celor aproximativ o sută de frazeologisme demonstrează cu prisosință acest fapt. Întrebarea care se pune însă în acest context este în ce măsură astfel de creații reprezintă un fapt de limbă „pozitiv”, „firesc”, care trebuie acceptat ca atare sau unul condamnabil

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

(în speță, din perspectiva cultivării unei limbi)? În ce situații putem vorbi de o „inflație terminologică", de creații nejustificate, „barbare", „de lux"?[16] Ce pledează *pro* şi ce pledează *contra* structurilor 'latine' cu acest tipar?

Prezența unei structuri în latina Antichității „absolvă" sintagma respectivă de „vina" de a se utiliza într-o limbă (romanică) sau alta, cu alte cuvinte, o motivează, cu atât mai mult cu cât conceptul respectiv a continuat să fie vehiculat şi în pagini de latină medievală/modernă. Cât priveşte structurile create mai târziu, anume după perioada „latină antică" (categoriile **2.2.** şi **2.3.**), o serie de aspecte specifice vor fi evidențiate în cele ce urmează.

Din punct de vedere statistic, mai mult de jumătate, mai exact 71 de structuri din corpusul delimitat apar în toate cele trei limbi romanice. Din acest număr, 42 cunosc o frecvență deosebită în română, franceză şi spaniolă. Se desprinde, deci, pe de o parte, ideea unei distribuții (relativ) omogene a acestor structuri în context romanic, pe de altă parte, buna reprezentare a lor, un grad relevant de frecvență, aspect important în stabilirea vitalității unei creații lexicale. Frecvența semnificativă a multora dintre unitățile frazeologice incluse în inventarul nostru explică o serie de variante grafice (la rândul lor, expresie a tendinței de adaptare la sistemul fonologico-ortografic al limbii în care se utilizează, în ultimă instanță, argument al caracterului *funcțional* al tiparului analizat), respectiv o serie de abrevieri (cf. HO, HDC).

Din lista celor 98 de sintagme, mai mult de jumătate sunt definite teoretic în studii de specialitate (de antropologie propriu-zisă, de filosofie, sociologie, economie, informatică, genetică etc.), aspect care reprezintă dovada infailibilă a faptului că structurile respective desemnează concepte aferente unui domeniu onomasiologic sau altul: *homo delirans, homo docens, homo donator, homo duplex, homo europaeus, homo faber, homo fragilis, homo humanus, homo georgicus, homo fictus, homo habilis, homo loquens, homo ludens, homo naturalis, homo sacer, homo sapiens, homo sensualis, homo viator* ş.a. Conceptualizarea multora dintre construcțiile incluse în discuția noastră este susținută, în mod „facultativ", şi de felul în care acestea sunt marcate grafic în textul în care apar.

Observațiile formulate ne îndreptățesc să conchidem că numărul termenilor susceptibili de „a rămâne pe dinafară", în sensul de a nu putea beneficia nici măcar de un grad minim de justificare a prezenței lor într-o limbă, este destul de mic (cel puțin, în interiorul corpusului supus investigației de noi). Includem în această categorie în special sintagme de la **2.3.** ca: *homo criminalus*, homo digitalus*, homo egoist(i)us*, homo folcloricus*, homo parlamentaricus*, homo posttotalitarus*, homo renascentistus*, homo troglodens** sau *homo utopicus*,* creații „de lux" ale vorbitorului de rând, care, necunoscând latina decât „după ureche", „latinizează" într-un mod barbar, în concordanță cu legile minimului efort formal şi logico-semantic. În anumite cazuri, utilizarea unora dintre aceste sintagme nu se justifică, dată fiind, printre altele, prezența unei structuri cu adjectiv latinesc: cf. *homo criminalus* // homo criminalis* sau *homo digitalus* / homo digitalis.* Restul structurilor

[16] Concepte vehiculate pentru prima dată în lingvistica românească de Puşcariu:1976, 371 şi dezvoltate ulterior de o serie de cercetători (v., de ex., Stoichițoiu Ichim:2001b, 85 ş.u. sau Stoichițoiu Ichim:2006a, 33).

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

menționate apar foarte rar în limbile romanice actuale (multe, chiar cu statut de hapax), sunt expresia unor creații individuale, ele nu au reuşit să găsească o cale de acces în sistem: acestea exprimă, de fapt, pseudoconcepte şi trebuie puse pe seama pedanteriei lingvistice a vorbitorului comun cu veleități de intelectual. Ele sunt sortite, deci, să fie simple „efemeride". La fel ar putea fi catalogate şi unele structuri de la categoria **2.2.** (create analogic după modelul oferit de cele împrumutate din latină); sunt sintagme care nu apar decât într-o singură limbă romanică sau, cel mult, în două dintre cele luate în discuție, însă cu o frecvență foarte slabă, chiar hapaxuri[17]: *homo aedificator, homo correctus, homo ironicus*, *homo passionalis, homo practicus, homo publicus, homo specularis,* sintagme care nici nu au fost teoretizate propriu-zis, unele dintre ele putând fi grupate alături de altele care desemnează pseudoconcepte. Este vorba de ceea ce Lebreton: 1993, 39 numea „găselnițe terminologice", adică acele elemente apte să acopere *doar* pentru un moment golurile terminologice, creații terminologice originale „inventate" fie pentru a numi ceva ce nu mai fusese numit înainte, fie pentru a nuanța un termen deja existent. În astfel de situații specialiştii vorbesc despre un „mimetism terminologic", puțin funcțional, care constă în importul anarhic (în cazul nostru, în *formarea anarhică după un model străin, respectiv latin*) de termeni într-o limbă, având drept rezultat, în plan lingvistic, negarea capacității de creare a structurilor tradiționale ale fiecărei limbi (v. Ploae-Hanganu: 1995, 531; cf. şi Stoichițoiu Ichim:2006a, 35, 55).

O serie de structuri în componența cărora intră un fals latinism se găsesc însă într-o altă situație decât cea prezentată anterior: *homo americanus*, homo electronicus*, homo ideologicus*, homo sentimentalis*, homo sovieticus** şi poate chiar... *homo roboticus*,* respectiv *homo turisticus**. Paradoxal, însă doar la prima vedere, aceşti termen (şi alții ca ei) au reuşit să dețină o poziție solidă în limbile romanice actuale din două motive principale:

1. Exprimă noțiuni importante, cele mai multe dintre ele definitorii pentru coordonatele ontologice ale omului contemporan. Este semnificativă, din perspectiva acestei afirmații, catalogarea explicită a structurilor respective drept expresie a „omului nou", a „speciei noi", a „omului viitorului" etc.: „El *Homo Turisticus* es una nueva realidad universal, [....], una conquista del progreso y un paso adelante en la evolución de las sociedades humanas". (www.deia.com/es/impresa/2005/08/09/bizkaia/iritzia/155742.php -). Sunt ilustrative în acelaşi sens şi sintagme ca *homo electronicus** sau *homo roboticus**, aceasta din urmă impusă în pofida faptului că reprezintă o creație „barbară" sub dublu aspect: nu numai că acest adjectiv nu există în latină, dar şi baza sa de derivare este nelatinească.

2. Conceptele au fost teoretizate în foarte multe lucrări reprezentative, prin urmare, au reuşit să fie popularizate dincolo de un spațiu național şi chiar de o

[17] Însă, hapaxul, acest cuvânt *născut mort*, 'le néologisme mort-né', cum se exprimă metaforic Guilbert: 1975, 80, are relevanța sa, mai exact, termenii cu acest statut prezintă interes «comme témoignage d'une possibilité offerte par le système linguistique ou pour caractériser le parti qu'a su en tirer un locuteur, sa personnalité langagière». Cu alte cuvinte, astfel de formații au o valoare de „diagnosticare" a tendințelor dintr-o limbă, la un moment dat (Stoichițoiu Ichim: 2006b, 13).

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

epocă bine delimitate. Foarte buna lor reprezentare în toate cele trei limbi romanice este un argument că nu este voba de fenomene lingvistice accidentale şi efemere. În consecinţă, aspectele înregistrate susţin indubitabil valoarea de adevăr a aserţiunii conform căreia uzul rămâne totuşi, în multe situaţii, suveran în limbă.

Consideraţiile asupra motivării şi vitalităţii tiparului analizat în articolul de faţă vor putea fi aprofundate şi nuanţate prin luarea în discuţie a unor probleme de morfologie şi de semantică, aspect ce va constitui obiectul de cercetare al celei de-a doua părţi a studiului nostru consacrat tiparului sintagmatic '*homo* + adjectiv'.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Dicţionare

DEXI = Eugenia Dima (coord.), *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române* (imprimat în) Italia, Geneva, ARC&GUNIVAS, 2007.
Guţu = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.
Gaffiot = Félix Gaffiot, *Le Grand Gaffiot – Dictionnaire latin-français*, Nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert, Paris, Hachette – Livre, 2000.
Trésor 1981 = B. Quemada (coord.), *Trésor de la langue française (Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle) (1789–1960)*, Tome neuvième *(g–incarner)*, Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.

Altele

Corpus al autorilor latini (PHI Workplace 7.0. 11/19/98).
Internet.

Studii şi articole

Coşeriu: 1961 = Eugenio Coşeriu, *¿Arabismos o romanismos?*, Universidad de la Republica, Faculdad de Humanidades y Ciencias, Departamento de Lingüística, Montevideo.
Coşeriu: 1999 = Eugenio Coşeriu, *Introducere în lingvistică*, ediţia a doua, Cluj, Editura Echinox.
Guilbert: 1975 = Loius Guilbert, *La créativité lexicale*, Paris, Larousse.
Lebreton: 1993 = Erik Lebreton, *La terminologie pour l'entreprise* (Table ronde: une vieter-minologique ou presque, p. 35–44), în "Terminologie & Terminotique. Outils, modèles et méthodes. Actes de la première Université d'Automne en Terminologie", Rennes 2, 21 au 26 septembre 1992, La Maison du Dictionnaire, Paris, p. 25–44.
Ploae-Hanganu: 1995 = Maria Ploae-Hanganu, *Specificul terminologiei ca ştiinţă în raport cu celelalte ştiinţe ale limbajului*, în LR, XLIV, nr. 9–12, p. 529–532.
Puşcariu: 1976 = Sextil Puşcariu, *Limba română, I. Privire generală*, Bucureşti, Editura Minerva.
Reinheimer: 1990 = Sanda Râpeanu-Reinheimer, *Sur l'adaptation phonétique des emprunts latins en français*, în RLiR, LIV, p. 77–91.
Rondeau: 1983 = G. Rondeau, *Introduction à la terminologie*, Éd. Chicoutimi, Morin.
Sala: 1998 = Marius Sala, *Lenguas en contacto*, Madrid, Editorial Gredos.

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)

Stoichițoiu Ichim: 2001a = Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Semiotica discursului juridic*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stoichițoiu Ichim: 2001b = Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Bucureşti, Editura All.
Stoichițoiu Ichim: 2006a = Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală,* Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stoichițoiu Ichim: 2006b = Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală,* Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

UN MODÈLE SYNTAGMATIQUE (GRÉCO-)LATIN PRODUCTIF DANS LES LANGUES ROMANES ACTUELLES (I) (CLASSIFICATION ET DISTRIBUTION EN CONTEXTE NÉOLATIN. QUESTIONS GRAPHIQUES ET D'ORTHOGRAPHE)

Résumé

Tout en se proposant de présenter un modèle structurel très productif dans les langues actuelles ('*homo* + adjectif'), notre étude vise à démontrer l'impact du latin cultivé sur les langues parlées à l'époque actuelle, lorsque l'anglais gagne de plus en plus de terrain accédant au statut de *lingua franca.* Notre corpus compte environ cent unités phraséologiques et il a été distribué selon trois classes: 1. les structures empruntées au latin antique (les emprunts livresques); 2. les structures analogiques formées au cours d'une étape ultérieure et ayant pris pour modèle la première catégorie et 3. les structures contenant un pseudolatinisme. Notre recherche a mis en évidence la distribution relativement homogène de cette structure en contexte néolatin et le degré signifiant de fréquence des structures en question. Ce sont des aspects importants pour *la motivation* et pour *la vitalité* de ces créations linguistiques. Un grand nombre de ces unités sont définies dans des études d'anthropologie, de philosophie, d'économie, d'informatique, ce qui représente un argument que celles-ci désignent *des concepts* afférents à des domaines spécialisés. Parmi les structures contenant un pseudolatinisme, on distingue, d'une part, les créations «de luxe» (qui sont l'expression d'une «innovation» individuelle) ayant des occurrences insignifiantes dans les langues actuelles et exprimant des pseudoconcepts (cf. *homo criminalus*, homo digitalus*, homo folcloricus*,* etc.) et, d'autre part, des structures comme *homo americanus*, homo electronicus*, homo sovieticus*,* etc., qui ont réussi à acquérir une position stable dans les langues actuelles, en vertu du fait suivant : les créations de ce type expriment des notions importantes, emblématiques pour les coordonnées ontologiques contemporaines, qui sont des concepts théorisés, donc vulgarisés, par les études scientifiques.

Cuvinte-cheie: latin, romanic, clasificare, motivare, vitalitate.
Mots-clé: latin, roman, classification, motivation, vitalité.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A533 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:48 UTC)